

در آمدی بر دوره‌های انتقال تجارب فرماندهان دفاع مقدس

تنظیم: گروه پژوهش فصلنامه نگین ایران

مقدمه

بی‌تردید جنگ هشت‌ساله عراق و ایران، گنجینه‌ای از تجارب ارزشمند فرماندهان سطوح مختلف راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی است. شاید در نگاه نخست باتوجه به رشد روزافزون شیوه‌ها و ابزارهای جنگی، استفاده از تجارب جنگ‌های پیشین ضرورت چندانی نداشته باشد، اما حقیقت این است که استفاده از تجارب پیشین و اصلاح روش‌ها و اتخاذ ابتکار عمل تأثیرات شگرفی را در حوزه مدیریت و منس فرماندهان جدید ایفا می‌کند. باتوجه به اینکه پس از تأکید فرماندهی معظم کل قوا، دوره‌های انتقال تجارب فرماندهان سپاه در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ آغاز شده، ضروری است با ارزیابی شکلی و محتوایی این دوره‌ها، در زمینه تقویت بیش‌ازپیش این دوره‌ها اهتمام بیشتری شود. متن پیش رو حاصل ارزیابی میدانی تیم کارشناسی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس در دو دوره انتقال تجارب فرماندهان سپاه دانشگاه امام حسین^(ع) است که به‌منظور ارتقای روزافزون این دوره‌ها به رشته تحریر در آمده است. برای ارزیابی و اصلاح دوره انتقال تجربیات فرماندهی دفاع مقدس، می‌توان دوره‌های مزبور را در چهار سطح بررسی کرد:

سال پانزدهم شماره پنجاه و هشتم زمستان ۱۳۹۵ و بهار ۱۳۹۶

درآمدی بر دوره‌های انتقال تجارب
فرماندهان دفاع مقدس

۱. ماهیت موضوع درسی

چکیده مهم‌ترین روش‌ها و شیوه‌های فرماندهی خود را برای دانشجویان تبیین کنند؛ بنابراین، باید با مراجعه به مکتوبات، یادداشت‌ها و مشاهدات فرماندهی خود، پیش‌مطالعه‌ای در خصوص موضوع مقتضی داشته باشند و مطالب خود را به صورت موجز و دسته‌بندی شده بیان کنند. بدین‌منظور پیشنهاد می‌شود هر فرمانده یکی دو ماه پیش از برگزاری دوره، تیمی متشکل از ارکان یگان (اطلاعات، عملیات، نیروی انسانی و لجستیک و سایر رده‌هایی که در عملیات نقش خاصی به عهده داشته‌اند) تشکیل دهند که پس از استفاده از اسناد موجود در آرشیو یگان یا واحد مربوط یا آرشیو مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، طرح درس مناسب را برای بیان چگونگی فرماندهی یگان در عملیات موردنظر تهیه و تنظیم کنند.

از سوی دیگر، بی‌تردید مدل فرماندهی و جنگ سپاه پاسداران در دوران دفاع مقدس بر مبنای «جنگ انقلابی» بوده که متفاوت از اصول جنگ منظم (کلاسیک) و جنگ نامنظم (پارتیزانی) است. از این‌رو، ضروری است که ابتدا فضای سیاسی نظامی کلان ادوار مختلف جنگ تحمیلی به همراه مشکلات و محدودیت‌های پیش روی مسئولان سیاسی و فرماندهان نظامی جنگ برای دانشجویان تشریح شود تا منظومه فکری آن در زمینه جنگ هشت‌ساله عراق علیه ایران شکل گیرد.

در نهایت فرماندهان تعیین‌شده برای تدریس در دوره‌های انتقال تجارب در تشریح عملیات‌های دوران دفاع مقدس، به صورت متناسب و متعادل، پیروزی‌ها و شکست‌های آن را توأمان مورد توجه قرار دهند تا دانشجویان دافوس سپاه درک معقول و مناسبی از نحوه

ماهیت هر کاری روش آموزش را تعیین می‌کند. موضوع اصلی دوره‌های انتقال تجارب که در حال حاضر در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی برگزار می‌شود، بحث «تجربیات و فرهنگ فرماندهی در دوران دفاع مقدس» است. بر اساس این هدف، فرماندهان و مسئولان سطوح مختلف عالی، قرارگاهی و یگانی دوران دفاع مقدس با حضور در کلاس‌ها، به تشریح و تبیین اصول کلی مدیریت و منش فرماندهی رده‌های سپاه در دوران جنگ هشت‌ساله می‌پردازند. چنانچه فرماندهان دوران دفاع مقدس به درستی درباره اهداف دوره‌های انتقال تجارب توجیه شوند، می‌توانند تجارب و دستاوردهای ارزشمند خود را درباره شیوه‌ها و سبک فرماندهی و چگونگی اداره یگان خود در خلال عملیات‌های جنگ هشت‌ساله، برای دانشجویان دافوس و آحاد نیروهای مسلح تبیین کنند. در غیر این صورت، عمده این فرماندهان با توجه به علائق و سلاطین شخصی و برداشت‌های خود از آن دوران سراسر تجربه و اقدام، بیشتر به بیان خطرات و خاطرات دوران دفاع مقدس برای جلب نظر دانشجویان اکتفا می‌کنند و به جای تأکید بر تجارب فرماندهی دوران دفاع مقدس، اسیر تشریح خاطرات حماسی یا توضیح تاریخ و جغرافیای عملیات‌های جنگ هشت‌ساله می‌شوند و صبغه روایت‌های عمومی بر ماهیت اصلی دوره سایه می‌افکند. از این‌رو، مناسب‌تر آن است که مسئولان و فرماندهان بیان‌کننده تجارب را به رؤس مطالب به صورت صحیح توجیه نمایند.

برای رسیدن به این مقصود، چند گزینه پیش روی فرماندهان و پیشکسوتان دوران دفاع مقدس قرار دارد. از یک سو، بهتر است هر فرمانده عصاره و

میدانی (که اختصاص به مشاهده به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار گردآوری داده‌ها، گفت‌وگو با فرماندهان و طرح پرسش از آنها دارد) می‌تواند به دانشجویان در برداشت لازم از شیوه‌های فرماندهی در دوران دفاع مقدس کمک شایانی نماید. بنابراین، صرف حضور در مناطق عملیاتی به‌عنوان یک هدف در راهبرد تدریس دوره انتقال تجارب، باوجود آشناسدن دانشجویان با مناطق عملیاتی و فرماندهان دفاع مقدس، در تجربه عملی آنان از مباحث فرماندهی چندان مؤثر نخواهد بود. صرف حضور در منطقه عملیاتی، آشنایی محدود دانشجویان با جغرافیا و زمین منطقه را به دنبال خواهد داشت، درحالی‌که هدف‌گذاری دوره انتقال تجارب، یاددهی نوع فرماندهی در دوران دفاع مقدس را دنبال می‌کند. از دیگر موارد تأثیرگذار در ارتقای کیفی مباحث ارائه‌شده فرمانده، شیوه مناسب بیان سرفصل‌های چگونگی فرماندهی در دوران دفاع مقدس در این دوره است. مهم‌ترین عواملی که تأثیر بسزایی در افزایش کیفیت بیان سرفصل‌های دروس انتقال تجارب دارد، عبارت‌اند از: الف) دانش برداشت تجربه و تبدیل دانش تجربی به دانش ضمنی.

ب) فن بیان و مهارت تشریح مباحث.

ج) انسجام مطالب توسط ارائه‌دهنده.

د) بیان عملکرد واقعی با ذکر نقاط قوت و ضعف به نحوی که برای دانشجویان قابل بهره‌برداری باشد.

ه) ضرورت مدیریت زمان ارائه و اختصاص اوقات نامناسب برای ارائه.

و) ورود نکردن به اختلافات یگان‌ها در تصرف نقاط مهم در عملیات‌ها.

ز) رعایت دامنه مباحث و حدود و ثغور بحث و

فرماندهی یگان‌ها و رده‌های مختلف در همه سطوح سپاه در دوران دفاع مقدس داشته باشند. دانشجویان دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران در پیگیری موضوعات مطرح‌شده، به جنبه‌های کلاسیک چگونگی فرماندهی توجه بیشتری دارند، بنابراین رعایت نکردن تعادل، انسجام و چارچوب مشخص در بیان ابعاد حماسی و عقلانی جنگ، سبب ایجاد شبهه و افزایش ابهام دانشجویان می‌شود.

۲. راهبردهای تدریس

منظور از راهبرد تدریس، سازگاری میان هدف آموزشی دوره با ابزارها و امکانات و شیوه‌های تدریس است. از این‌رو، ضروری است که بین اهداف دوره‌های انتقال تجارب فرماندهان سپاه در دوران دفاع مقدس با اشکال و شیوه‌های تدریس، تجانس و تعادل درستی برقرار باشد تا زمینه تحقق اهداف موردنظر دوره فراهم شود. توجه به مسائل و مشکلات موجود در فرایند تدریس فرماندهان و مسئولان دوران دفاع مقدس در دوره‌های انتقال تجارب، موجب برقراری ارتباط منطقی میان طرفین و استفاده حداکثری دانشجویان دانشکده فرماندهی ستاد از دوره خواهد شد.

یکی از موارد مقوم اشکال و ابزار تدریس فرماندهان و مسئولان در دوره‌های انتقال تجارب فرماندهان سپاه این است که بین مباحث تئوری درس آشنایی با دفاع مقدس و بازدید میدانی از مناطق عملیاتی پیوند منطقی برقرار شود. حضور میدانی در مناطق عملیاتی بدون مطالعات پیشینی و زمینه‌ای دانشجویان در خصوص دوران دفاع مقدس، چندان مؤثر نیست. درواقع ترکیب مباحث تئوری و مطالعه

در آمدی بر دوره‌های انتقال تجارب
فرماندهان دفاع مقدس

واگذار می‌کرده است. باتوجهبه ملاحظه فوق، باید در دوره‌های انتقال تجارب از فرماندهان یگان‌های شاخص دعوت شود و در نحوه بیان مطالب آن حساسیت ویژه‌ای به کار رود تا نحوه مدیریت و هدایت فرمانده در طول فرایند طرح‌ریزی و اجرای عملیات به‌خوبی به فرماندهان جوان سپاه انتقال یابد.

مؤلفه سوم، ضرورت پاسخ به پرسش‌های دانشجویان است. تشریح همه ابعاد فرماندهی یک عملیات و توجیه دانشجویان، زمان‌بر است که باید ابتدا فرماندهان برخی مباحث را در تهران برای دانشجویان تبیین کنند و پس از آن با حضور در عرصه میدانی و توجیه درست دانشجویان درباره جغرافیای منطقه، پروسه انتقال تجارب از حالت متکلم وحده خارج شود و به‌صورت پرسش و پاسخ میان فرماندهان و دانشجویان درآید. در این چارچوب، دادن پاسخ‌های دقیق و کامل به سؤالات دانشجویان کمک شایانی به امر انتقال صحیح تجارب دفاع مقدس خواهد کرد. دراین‌باره مسئولان دوره باید پرسش‌ها را مدیریت کنند تا سؤالات دانشجویان متناسب با سطح فرمانده یگان باشد؛ در غیراین‌صورت ابهامات در ذهن دانشجویان باقی خواهد ماند.

۳. مباحث دوره و جایگاه خدمتی دانشجویان

دانشجویان دوره دوم، با درجه‌های ۱۴ و بالاتر (سرگرد به بالا)، در پست‌های مدیریتی نیروهای زمینی، هوافضا، دریایی و امنیتی سپاه قرار داشتند. بیشتر این دانشجویان در فضای عملیاتی و نه آموزشی بودند و اظهار می‌کردند باتوجهبه تغییر ماهیت جنگ‌ها و اتکای صرف فرماندهان به خاطرات، تاریخ و جغرافیای عملیات‌های دوران دفاع مقدس، شرکت در این

عدم اظهارنظر درباره موضوعات فراتر از سطح یگانی مربوط به آنها.

(ح) انجام مطالعات جامع‌تر و اتکای کمتر به ذهن. (باتوجه به گذشت زمان طولانی از وقوع حادثه) (ط) دقت در بیان تعاریف مفاهیم مرسوم دوران دفاع مقدس (مثل مدیریت اقماعی در دفاع مقدس).

علاوه‌بر موارد مذکور، سه مؤلفه مهم دیگر نیز وجود دارد که تأثیر بسزایی در ارتقای کیفیت سرفصل‌ها و رئوس مطالب دارد.

مؤلفه اول، روش و ابزار تدریس در دوره‌های انتقال تجارب فرماندهی یگان‌های سپاه در دوران دفاع مقدس است. دراین‌باره تکیه صرف به سخنرانی و توضیح پیوسته مطالب و تشریح عملیات‌ها، باتوجهبه مدت زمان طولانی دوره و ساعات پی‌درپی آموزش در هر روز بسیار خسته‌کننده و خارج از حوصله دانشجویان

فرماندهان در تشریح عملیات‌های دوران دفاع مقدس، پیروزی‌ها و شکست‌های آن را توأمان مورد توجه قرار دهند تا دانشجویان دافوس سپاه درک معقول و مناسبی از نحوه فرماندهی فرماندهان سپاه در دوران دفاع مقدس داشته باشند.

است. بنابراین می‌توان از ابزارهای دیگری مانند فیلم، عکس، پاورپوینت و... استفاده کرد.

مؤلفه دوم، دقت در انتخاب یگان شاخص برای تشریح عملکرد و انتقال چگونگی فرماندهی یگان است. هریک از عملیات‌های سپاه پاسداران در دوران دفاع مقدس، یک ابتکار اصلی داشته که معمولاً به‌عنوان تلاش اصلی و کلید اصلی عملیات در نظر گرفته می‌شده و فرماندهی کل سپاه دستیابی به آن هدف کلیدی را به قرارگاه یا یگان‌های خط‌شکن اصلی

فرماندهی یگان‌های سپاه در دوران دفاع مقدس، اشکالاتی نیز در حوزه اجرای این دوره‌ها مشاهده می‌شود. برابر مشاهدات تیم کارشناسی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس در این دوره‌ها و نظرات استادان و دانشجویان این دوره‌ها، به نظر می‌رسد دو اشکال جدی در دوره‌های مزبور بیش‌ازپیش مشهود بوده و ضروری است با اصلاح آن، سطح این دوره‌ها ارتقا یابد. از یک سو، دانشجویان علاقه و رغبت چندانی

صرف حضور در منطقه عملیاتی، آشنایی محدود دانشجویان با جغرافیا و زمین منطقه را به دنبال خواهد داشت، در حالی که هدف‌گذاری دوره انتقال تجارب، یاددهی نوع فرماندهی در دوران دفاع مقدس را دنبال می‌کند.

برای شنیدن سخنرانی‌ها نداشتند و البته مشاهده راب‌رگوش دادن ترجیح می‌دادند. لازم است برای دوره‌های بعدی «مشاهده» بر «گوش دادن» اولویت داده شود. همچنین «گنده گرفتن» و «دورهمی» با فرماندهان (یا به عبارت دیگر دیالوگ) در کنار سخنرانی (به‌عنوان مونولوگ) در نظر گرفته شود؛ زیرا ساختار شخصیتی

دانشجویان گفت‌وگوی دو و چندجانبه را ترجیح می‌دهد. گفت‌وگوهای دو و چندجانبه دانشجویان و فرماندهان، در صورتی که با مطالعه قبلی از دفاع مقدس همراه باشد، فعال‌شدن بیشتر ذهن دانشجویان را با موضوع در پی خواهد داشت که به بهترشدن سیر یادگیری و به یادسپاری کمک می‌کند. در این گفت‌وگوها مشخص خواهد شد که موارد بسیاری وجود دارد که هم دانشجویان باید از فرماندهان یاد گیرند و هم در مواردی فرماندهان با مباحث جدید نظامی که دانشجویان بیان می‌کنند، آشنا

کلاس‌ها برای آنان چندان مفید نیست. در حالی که هدف دوره، آشنایی فرماندهان کنونی با شیوه‌های فرماندهی و مدیریت دوران دفاع مقدس بود، اما نوع تشریح عملیات سبب شکل‌گیری چنین تصویری در دانشجویان شد.

برای ایجاد رغبت در دانشجویان لازم است دوره آموزشی موردنظر به صورت دقیق برای دانشجویان توضیح داده شود. اقلان دانشجویان به مفیدبودن این دوره برای آنها و اینکه آنها باید کنجکاوانه دوره را دنبال کنند، می‌تواند در بالا بردن انگیزه و پرسشگری دانشجویان مؤثر باشد. در این میان، مهم‌ترین سؤال دانشجویان که نیاز به پاسخ‌گویی دقیق داشت، عبارت بود از اینکه دفاع مقدس به‌عنوان یک جنگ در گذشته و شیوه‌های فرماندهی آن زمان، اصولاً چگونه می‌تواند به ما در جنگ‌های امروز و آینده کمک کند؟ از این رو، لازم است فرماندهان بیش از پرداختن به تشریح عملیات‌ها، به شیوه فرماندهی در دوران دفاع مقدس بپردازند و در این چارچوب، جواب قانع‌کننده‌ای به این سؤال دانشجویان نیز بدهند. در غیر این صورت برخورد انفعالی دانشجویان با مباحث فرماندهان اجتناب‌ناپذیر است.

۴. جمع‌بندی

همان‌طور که اشاره شد، جنگ هشت‌ساله عراق و ایران، گنجینه‌ای از تجارب ارزشمند در سطوح مختلف راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی است که استفاده از تجارب پیشین و اصلاح روش‌ها و اتخاذ ابتکار عمل تأثیرات شگرفی در حوزه روش و منش فرماندهان جدید ایجاد می‌کند. در این میان، با وجود محاسن و نقاط قوت فراوان در مباحث دو دوره انتقال تجارب

